

Prispevek k zgodovini dneva izgnancev – 6. junija 1941 je iz Maribora odpeljal prvi transport izgnancev

Elko Borko*

DOI: <https://doi.org/10.62409/czn.279>
CC BY-SA 4.0

UDK – UDC: 94:343.819(497.4Maribor)

Potrjeno – Accepted: 21. 8. 2024 | Objavljeno – Published: 30. 12. 2024

1.04 Strokovni članek – 1.04 Professional article

Elko Borko: Prispevek k zgodovini dneva izgnancev – 6. junija 1941 je iz Maribora odpeljal prvi transport izgnancev. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 95=60(2024), 3–4, str. 85–100

Prvi transport s slovenskimi izgnanci je na vojaških tovornjakih zapustil zbirno taborišče v Melju že 6. junija 1941 in ne 7. junija, kot je to kasneje, leta 1971, ugotovil slovenski zgodovinar dr. Tone Ferenc, kar je od takrat spominski dan slovenskih izseljencev. Tudi Društvo izgnancev Slovenije 1941–1945, ki je bilo ustanovljeno šele leta 1991, je povzelo 7. junij kot dan odhoda prvega transporta izgnancev in začetek nasilnega izseljevanja zavednega slovenskega prebivalstva z ozemlja slovenske Štajerske.

Ključne besede: 6. junij 1941, Dan izgnancev, Taborišče v Melju, Društvo slovenskih izgnancev 1941–1945.

* Zaslužni prof. Univerze v Mariboru, red. prof. dr. Elko Borko, 2000 Maribor, elko.borko@guest.arnes.si – Full Professor Emeritus at University of Maribor Elko Borko, SI 2000 Maribor, elko.borko@guest.arnes.si

Elko Borko: Contribution to the history of the Day of Exiles – On 6 June 1941, the first transport of exiles left Maribor. Review for History and Ethnography, Maribor 95=60(2024), 3–4, pp. 85–100

The first transport of Slovenian exiles left the concentration camp in Melje on military trucks on 6 June 1941, and not on 7 June as Slovenian historian Dr Tone Ferenc found out later in 1971, and has since been a day of remembrance for Slovenian emigrants. The Slovenian Exiles Society 1941–1945, which was founded as late as 1991, also commemorated June 7 as the day of departure of the first transport of exiles and the beginning of the forced emigration of the conscious Slovenian population from the territory of Slovenian Styria.

Keywords: 6 June 1941, Day of Exiles, camp at Melje, Slovenian Exiles Society 1941–1945.

Za zgodovino slovenskega naroda, še posebej na našem štajerskem delu, je veliko pomembnejših dogodkov, kot je datum prvega transporta slovenskih izgnancev, s katerim se je začel izvajati raznarodovalni načrt nemških okupacijskih oblasti med drugo svetovno vojno. Vsekakor pa se je to začelo že 6. junija 1941 in ne dan kasneje, kot je to bilo kasneje objavljeno in sprejeto kot uradno potrjeno dejstvo in se redno navaja v raznih poročilih ali nagovorih.

Že prve dni okupacije so nemški osvajalci s pomočjo domačih Nemcev in nemškutarjev začeli z zapiranjem in preganjanjem Slovencev. V prvem tednu okupacije, aprila 1941, so v Mariboru in okolici zaprli okoli 3000 ljudi, delavcev in nameščencev, intelektualcev, trgovcev in obrtnikov. Aretacijam je sledila še zahteva, da morajo slovenska mesta na Štajerskem, zlasti Maribor, dobiti takoj nemški videz. Zaprli so večino duhovnikov in redovnikov po vseh župnijah mariborske škofije. Mnoge slovenske trgovine so opleniili, trgovcem postavili komisarje ali pa so jih izselili ali drugače pregnali iz Maribora. Dr. Mirko Černič, eden od 42 zaprtih zdravnikov, je v svojih spominih zapisal: *»Tiste tedne je bil skoraj ves slovenski Maribor v meljski vojašnici.«*¹

S slovenskimi zaporniki v taborišču današnje Meljske vojašnice so stražarji postopali skrajno nečloveško. Mnogi duhovniki, profesorji in drugi slovenski izobraženci so morali ribati zaporniške prostore v vojašnici, čistiti zamašena stranišča, voziti vozičke po ulicah, pometati ceste, prodajati kot kolporterji nemške časopise – samo s tem namenom, da bi ponižali in osramotili naše zavedne ljudi in se pri tem sadistično naslajali. Zapornik, bivši Maistrov borec in trgovec Albin Novak, je že 18. aprila 1941 skočil skozi okno, saj je izgubil upanje in živce ob nenehnem zasramovanju in grožnjah in naslednji dan umrl.²

¹ Černič M. Doživljaji in doživetja. Knjiga spominov. 1954, Obzorja: 151.

² Ostrovska M.: V mariborski meljski vojašnici. V Kljub vsemu odpor I. Druga izpop. izd. 1981, Obzorja: 40–44.

Ravnanje nemškega okupatorja in domačih nemškutarjev je opisal v svojih spominskih zapisih tudi moj oče s temi besedami:

»Po kapitulaciji jugoslovanske armade sem preko Slavonskega broda in Bralovč prišel v Maribor. 25. aprila ob 3. uri popoldne so s puškinimi kopiti potrkali na vrata našega stanovanja v Cankarjevi ulici 16. Po preiskavi in iskanju orožja so me porinili na kamion, ki je pobiral aretirane osebe in na katerem je bil že moj direktor. Spregovoriti nismo smeli niti besede. Med vožnjo po mestnih ulicah smo pobrali še druge profesorje s pripravljenega seznama, ki so bili doma. Po ulicah mesta pa je vojake usmerjal mariborski nemčur. Odpeljali so nas na sedež gestapa na Zrinjskem trgu. Ko smo čakali, kaj bo z nami, je gestapovec izbral najprej mene, da sem šel po drva in da sem pometel sobo. V tem času, ko so nas zaslišali in popisali, je prispel že drugi kamion z aretiranimi profesorji in nato so nas okoli osme ure zvečer prepeljali v meljsko vojašnico, kjer so nas ponovno popisali. Ves čas zapora v tej kasarni, zlasti prve dneve, ko so nas stražili za mučenje in zasramovanje usposobljeni nemški policisti, ki so se tedensko menjavali, je bilo potrebno res veliko pretrpeti in potrpeti. Čistili smo stranišča, prenašali smo brce gestapovskih okovanih škornjev, enkrat sem moral za kazen s profesorjem Gruntarjem počistiti vse stopnice, ker so naju zasačili, da sva gledala na cesto, na kateri je bila moja mati, ki se je pripeljala iz Središča, ko je slišala za mojo aretacijo. Noči, ko so zažgali nemški avto in so zato polovili nedolžne mladeniče in jih do krvi pretepali v bunkerju pod nami, tistih krikov v noči menda nihče ne bo pozabil.

Šikane, ustrahovanje na različne načine, zaničevanje in poniževanje človeškega dostojanstva so bili na dnevnem redu.

Na predvečer izгона iz domovine so zvečer 5. junija ob pol dvanajstih ponoči aretirali mojo ženo Lucijo in mladoletnega sina, ki je bil v sedmem letu starosti, in še mlajšo hčerko Marijo. V pol ure je morala vsa družina z dvema kovčkoma in culo zapustiti stanovanje in se vkrcati pod budnim spremstvom mrkih stražarjev v kamion pred hišo. Tisto noč sta pri moji soprogi slučajno spali dve sestri, ki sta imeli v našem stanovanju shranjena šivalna stroja. Nič ni pomagalo, tudi onidve sta bili aretirani in sta morali z nami. Ena je hotela pobegniti skozi okno, a je gestapovec nanjo nameril puško, tako da s pobegom ni uspela. Tista noč je bila najhujša. Potem ko so me premestili v bunker, so tja prepeljali tudi mojo družino, kjer smo zaprti z jokajočo deco čakali vse do odločitve, da nas preženejo v negotovo smer.

Ob treh popoldne 6. junija so nas po pregledu strpali v črn kamion in z vojniki z bajoneti na puškah so nas zakrili, kot da nas peljejo na morišče. Ker še niso popravili porušenega mostu preko Drave in predora pri Črešnjevcu, so nas v groznem prahu in vročini pod cerado zaprtih tovornjakov prepeljali vse do Slovenske Bistrice in nas potem premestili na živinske vagone vlaka.

Takoj po premestitvi v živinske vagone nas je vlak odpeljal proti Zagrebu, kjer smo dobili prvo večerjo. Preko Sarajeva in Arandelovca so nas po treh dneh pripeljali do Jagodine, kjer so nas kot cigane s culami namestili Gluhonemem domu. V prvem transportu izseljencev je bilo 300 Slovencev; v Jagodino nas je prišlo 271.»³

B₁

LISTE Nr. 1
über die Aussiedlung am 6. Juni 1941

Benčan	Josef, 1897, Chefarzt, Marburg, Burggasse 13
»	Raduša, 1897, Marburg, Burggasse 13
»	Daria, 1926, Marburg, Burggasse 13
»	Dagma, 1928, Marburg, Burggasse 13
»	Magdarena, 1929, Marburg, Burggasse 13
Berlič	Anton, 1891, Briefträger, Marburg, Blumengasse 32
»	Zvonko, 1921, Marburg, Blumengasse 32
Bizjak	Max, 1883, Telegrafmeister i. R., Marburg, Kärntnerstr. 60
»	Leopoldine, 1893, Marburg, Kärntnerstr. 60
»	Vida, 1920, Marburg, Kärntnerstr. 60
»	Leopoldine, 1921, Marburg, Kärntnerstr. 60
»	Franz, 1923, Marburg, Kärntnerstr. 60
»	Mirijan, 1926, Marburg, Kärntnerstr. 60
Božeglav	Metod, 1887, Lokomotivheizer, Marburg, Franz-Josefstr. 30
»	Katharina, 1888, Marburg, Franz-Josefstr. 30
Budihna	Anton, 1901, Webemeister, Marburg, Werkstättenstr. 12
»	Therese, 1912, Marburg, Werkstättenstr. 12
»	Viktoria, 1935, Marburg, Werkstättenstr. 12
Borko	Franz, 1904, Professor, Marburg, Reiserstr. 18
»	Lucia, 1907, Marburg, Reiserstr. 18
»	Gabriel, 1935, Marburg, Reiserstr. 18
»	Maria, 1936, Marburg, Reiserstr. 18
Božič	Ivanka, 1883, Private, Marburg, Obere Herrengasse 18
»	Josef, 1910, Marburg, Obere Herrengasse 18
»	Paula, 1919, Marburg, Obere Herrengasse 18
Budin	Ludwig, 1896, Eisenbahnzugsführer, Marburg, Schaffnergasse 9
»	Sophia, 1896, Marburg, Schaffnergasse 9
»	Dušan, 1922, Marburg, Schaffnergasse 9
Božiček	Franz, 1880, Marburg, Mellingerstr. 9
Bolta	Alois, 1911, Lehrer, Marburg, Dalmatinerstr. 27
Bunc	Anna, 1895, Postbeamtin a. D., Marburg, Reiserstr. 13
Berančič	Anton, 1894, Gastwirt, Marburg, Schmiedplatz 4
»	Rosi, 1903, Marburg, Schmiedplatz 4
»	Vlado, 1926, Marburg, Schmiedplatz 4
»	Guidon, 1929, Marburg, Schmiedplatz 4
Beziak	Franz, 1909, Professor, Marburg, Auerstr. 6
Bartoj	Anton, 1894, Arbeiter, Tovarnik, Sren 13

Slika 1: Seznam izseljencev 1. transporta 6. junija 1941. Kopija dokumenta Muzeja ljudske revolucije Ljubljana. Danes: Muzej novejšje zgodovine Slovenije.

Podobni zapis izseljenca Mariona⁴ in celo dokumenti nemških okupacijskih oblasti dokazujejo, da je prvi transport s slovenskimi izgnanci na vojaških kamionih zapustil meljsko taborišče 6. junija 1941 popoldne ob tretji uri in izgnance prepeljal do Slovenske Bistrice, kjer so jih namestili na živinske

³ Zapuščina prof. France Borko. Prijava. Državna komisija za ugotavljanje zločinov okupatorja in njihovih pomagačev. Življenjepis. Anketna komisija za ugotavljanje zločinov nasilnega preseljevanja Slovencev. Družinski arhiv.

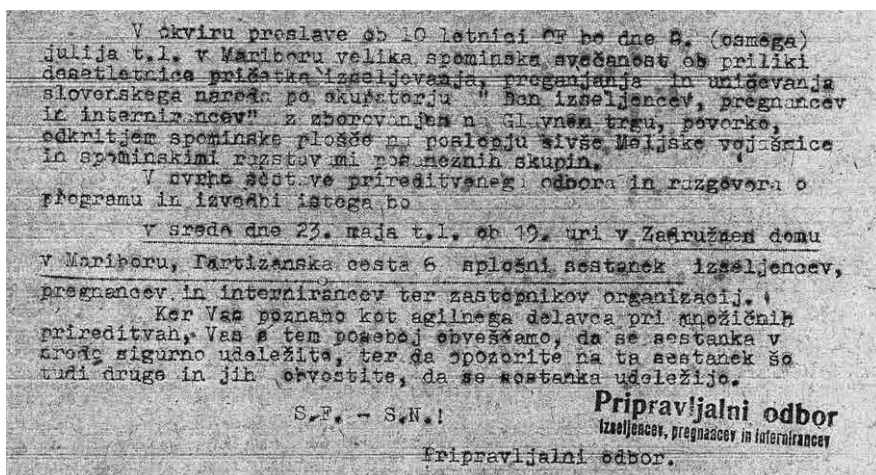
⁴ Marion M. Mi smo pa peli, peli. S prvim transportom slovenskih izgnancev v Jagodino. V Šetinc F., ur. Izgnanci. 1993. Društvo izgnancev Slovenije: 278–82.

vagone in je transport še istega dne odpeljal prve slovenske izgnance proti Srbiji.⁵

Po končani svetovni vojni se je večina izseljencev vrnila na svoje oropane domove. Toda vojni izgnanci in interniranci, ki so bili prve žrtve nemških osvajalcev in dokaz, da je okupator želel izbrisati slovenski narod, pri takratni povojni oblasti niso imeli tolikšnega spoštovanja in veljave kot aktivni udeleženci NOB in niso bili deležni enakega obravnavanja kot partizanski borci, med katerimi so mnogi vstopili v partizanske vojaške enote šele tik pred koncem vojne, pogosto tudi zato, da bi prikrili svoje dotakratno ravnanje.

Zato se je prvo veliko srečanje slovenskih izgnancev zgodilo šele leta 1951, deset let po začetku izseljevanja.

Iz poročil o tem prvem srečanju vemo, da ga je pripravil takrat posebni »Pripravljalni odbor izseljencev, pregnancev in internirancev«, ki je bil pod okriljem Odbora Zveze borcev (Slika 2). Ta odbor se je sestel 23. maja 1951 in je pripravil veliko slovesnost v spomin na izgnance in internirance. Dogodek je sodil v sklop proslav 10. obletnice OF.

Slika 2: Dopis prim. Emanu Pertlu. PAM, Fond Eman Pertl.

Spominsko zborovanje je bilo namenjeno spominu na »desetletnico pričetka izseljevanja, pregnanjanja in uničevanja slovenskega naroda po okupatorju« in se je dogodilo 8. julija 1951 na Glavnem trgu v Mariboru ob velikem številu udeležencev.

Po zborovanju se je oblikoval sprevod do meljske vojašnice, v kateri so po govoru Cirila Hočvarja odkrili spominsko ploščo žrtvam okupatorjevega

⁵ Seznam izseljencev 1. transporta 6. junija 1941. Kopija dokumenta Muzeja ljudske revolucije Ljubljana. Danes: Muzej novejšje zgodovine Slovenije.

terorja. Potrebno je omeniti, da je odbor pripravil tudi prvo razstavo fotografij in dokumentov o izseljevanju slovenskega prebivalstva iz Štajerske in drugih delov Slovenije, ki so jih zasegle nemške oblasti. O tem dogodku je poročalo tudi takratno slovensko časopisje, tako predhodnik današnjega Večera (Slika 3), mariborski časopis Vestnik⁶ in drugi tako Slovenski poročevalec (Slika 4)⁷, Tovariš⁸,⁹ in Ptujski tednik.¹⁰ (Slika 5)

Slika 3: Vestnik, 9. 7. 1951: 2.

⁶ Na svoji zemlji svoj gospod. Slovenski izseljenci, pregnanci in interniranci so proslavili svoj dan. Vestnik, 9. julij 1951: 2.

⁷ Dan izseljencev in internirancev v Mariboru. Slovenski poročevalec 150 10. julij 1951: 1.

⁸ Transporti Slovencev prihajajo v Srbijo. Ob tragični desetletnici. Tovariš. 19. 9. julij 1951: 297.

⁹ Kako so pripravljali ponemčevanje Spodnje Štajerske. Tovariš. 20. 19. julij 1951: 311.

¹⁰ Tudi Ptujčani smo se udeležili dneva pregnancev in internirancev Slovenije v Mariboru. Ptujski tednik 20. julij 1951: 2.

Slika 4: Slovenski poročevalec, 10. julij 1951: 1.

Kljub prvemu uspešnemu zborovanju slovenskih izseljencev v Mariboru se splošno politično in družbeno razpoloženje do izgnancev ni spremenilo.

Šele po dveh desetletjih, ob sočasnem praznovanju dneva borcev, 4. julija 1971, so na gradu v Brestanici organizirali naslednje veliko zborovanje vseh nekdanjih slovenskih izgnancev, na katerem so sprejeli listino, s katero so razglasili 7. junij za spominski dan slovenskih izgnancev in ustanovili muzej izgnancev (Slika 6). Takrat je posebna strokovna komisija pod vodstvom dr. Toneta Ferenca ugotovila in predlagala, da je za to skupino Slovencev, ki jih je nemški okupator nasilno pregnal, izselil ali drugače odstranil s svojih domov, najprimernejši izraz izgnanci.¹¹

Tudi na podlagi drugih zapisov lahko sklepamo, da je prav dr. Tone Ferenc kljub nekaterim poročilom o začetku izгона že 6. junija določil, da se 7. junij razglasi za spominski dan, saj naj bi to bil dan, ko so okupatorji izgnali prvo skupino Slovencev. Njegovo ugotovitev je povzela takratna politična in strokovna javnost, saj je bil prof. Tone Ferenc med največjimi poznavalci nemške raznarodovalne politike^{12, 13, 14}. O datumu začetka izгона prvega vala s Spodnje Štajerske je zapisal: »Preselitveni štab v Mariboru je najprej predvideval, da bo prvi transport izgnancev v Srbijo krenil iz Maribora 6. junija. Vendar so ga odposlali drugi dan, tj. 7. junija, in to ne iz Maribora, temveč iz Slovenske Bistrice, kamor so izgnance pripeljali s tovornimi avtomobili.«

¹¹ Ferenc T. Zakaj izraz izgnanec. V: Šetinc F. Izgnanci. 1993. Društvo izgnancev Slovenije. 278–82.

¹² Ferenc T. Izbrana dela. Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno. Raznarodovanje. Ljubljana. 2010. Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

¹³ Ferenc T. Množično izganjanje Slovencev med drugo svetovno vojno. V: Šetinc F. Izgnanci. Ljubljana. 1993. Društvo izgnancev Slovenije: 19–106.

¹⁴ Osrednja slovenska prireditelj ob dnevu borca je bila v Brestanici, kjer so se na gradu srečali nekdanji interniranci, politični zaporniki in pregnanci. Delo. 6. julij 1971: 1.

Tudi Ptujčani smo se udeležili dneva pregnancev in internirancev Slovenije v Mariboru

Ko je pred 10. leti divjala hitlerjanska pošast po Sloveniji in lovila svoje žrtve po stanovanjih, ulicah, uradih itd. ter jih tlačila v svoje črne mrtvaške vrane — kamione, smo samo čakali, kdaj se pojavi ta črna prikazen pred hišo. Ničče ni vedel ne ure ne dneva, ko ga bo pograbila podivjana drhal. Kot ničče ne uteče smrti, tako tudi tej kampanji niso utekli zavedni Slovenci, katerih usoda je bila že v naprej zapečatená. Lov po hišah se je vršil noč za nočjo. Črni vrani so vršili svoje hitlerjansko poslanstvo s prevozom svojih žrtev v razna taborišča in razne zapore, na Borl. v Rajhenburg, v Meljsko vojašnico itd. Drug za drugim, kot bi nas žela smrtna kosa, smo zapuščali svoje drage domove. Podivjani Hitler nas je ruval iz naših svetih domačih tal ter nas pognal s svojimi črnimi krokarkji, ki so brzeli z nami neznanó kam. — Lepa naša polja, zeleni gozdi, lepe naše vasice in bele hišice so bliskovito svigali mimo nas in nas pozdravljali. Tudi doma se je zbralo par zavednih sosedov v sloves, drugi pa so ostali v svojih brigolah.

Kot smo pred 10. leti neustrašeni in ponosni zbirali za deportacijo v Mariboru in zapuščali svoje poteptano in žaljeno domovino, tako smo se tudi letos dne 6., 7. in 8. julija zbirali v Mariboru, v naši novi, ponosni in osvobojeni domovini Jugoslaviji kot njeni zavedni sinovi. Tu smo videli samo vesele in navdušene obraze, ki so prihajali iz vseh stani, da dostojno manifestirajo in proslavijo ta zgodovinski dan. Spored proslave je bil sledeč:

V petek 6. julija ob 20. uri je uprizaril SKUD Pošta Maribor v Slovenskem narodnem gledališču vojno dramo v treh dejanjih »Stilmondski Zupan«; v soboto 7. julija ob 20. uri komemoracija padlim žrtvam in borcem proti fašizmu; v nedeljo 8. julija ob 10. uri zborovanje na Glavnem trgu, po zborovanju skupen odhod v ulico Heroja Jevtiča, kjer je bila odkrita spominska plošča ob zvokih vojaške godbe in godbe SKUD Pošta. Opoldne kulturna prireditev, družabni večer in zgodovinsko-spominska razstava. Kot govorniki so nastopili zastopniki internirancev in izgnancev tovariši Janko Markič, Franc Rant, Anton Brandner, zastopnik koroških Slovencev iz Cefoveca in drugi. Predvsem so se spominjali padlih žrtev in borcev. Saj je

samo v Sremu pri Opatovcu v borbi z okupatorjem padlo dne 17. januarja 1945 ca 600 naših najboljših sinov, prekaljenih borcev, cvet naše mladine, določene za pohod v Slovenijo, katerim ni bilo dano, da bi bili dočakani dan osvobojenja. Govorniki so poudarili, da se je le malo družin vrnilo neokrnjenih, skoraj v vsaki družini so bile žrtve, ki jih je zahtevala ta težka preizkušnja. Govorniki so naglašali: Kodikor so se petokolenci vreslili našega izgnanstva, toliko so se bali naše vrnitve, češ kaj se vračajo ti izseljenci, naj bi ostali tam, kamor smo jih poslali. — Se danes hodijo taki razoroženi petokolenci po Mariboru, toda poskrbeli bomo, da ne bodo mogli nikdar več škodovati našemu življu. Zastopnik koroških Slovencev je orisal veliko trpljenje in preganjanje Slovencev na Koroškem leta 1941. Bili so tudi oni masovno izgnani, toda ne na jug, marveč na sever. Globoko so čustvovali z nami vsled našega preganjanja, bili so zelo zelo potrti, toda nikdar strti.

Končno je bila odposlana pozdravna brzojavka našemu heroju in modremu voditelju tovarišu Titu, drugim državnikom, Združenim narodom pa utemeljena resolucija za izročitev narodnih izdajalcev Paveliča in drugih njegovih trabantov. S tem je bila slavnost na Glavnem trgu zaključena, nakar se je pričel pohod z vojaško godbo in godbo SKUD na trg pred Meljsko vojašnico. RJ.

— * —

Delitev industrijskih bonov

Beograd, 18. julija. Včeraj se je pričela delitev industrijskih bonov za minulo tromesečje april-junij. Dodatne industrijske bone, ki jih je odobril Svet za blagovni promet pri vladi FLRJ v zvezi z odredbo o povišanju cen za tobačne izdelke, sol in petrolej, bodo razdelili najpozneje do 25. julija. Do tega dne bodo potrošniki, ki jim ta dodatek pripada, dobili za 350 dinarjev bonov za julij in avgust skupaj.

Invalidi, upokojeanci in gmotno nepreiskrbljene osebe in matere 7 več otroki pa bodo najdalje do 1. avgusta dobili za 150 dinarjev industrijskih bonov za prvo polletje.

Upor je bil edina pot

Osrednja slovenska prireditev ob dnevu borca je bila v Brestanici, kjer so se na gradu srečali nekdanji interniranci, politični zaporniki in pregnanci

BRESTANICA, 4. julija. Osrednja slovenska prireditev ob današnjem dnevu borca je bilo veliko srečanje nekdanjih internirancev, političnih zapornikov, zlasti pa še nekdanjih pregnancev v Srbijo, Bosno, na Hrvaško in v Šlezijo. Srečanje je bilo na brestaniškem gradu, prav na tistem gradu, kjer je bilo pred tridesetimi leti veliko zbirno taborišče, skozi katerega je šlo približno 43.000 naših pregnancev.

Izredno lep sončen dan, predvsem pa želja ponovno srečati in stisniti roke nekdanjim sotrpnikom, je privabila na današnje srečanje večstočglavo množico iz vseh krajev Slovenije. Prišli so tudi gostje iz bratskih republik, predstavniki vseh tistih občin, v katerih mestih in vaseh so našli zatočišče in prijateljsko pomoč ter iskreno gostoljubje naši pregnanci med vojno. Prav tako so prišli tudi predstavniki nekdanjih slovenskih pregnancev iz zamejstva — iz Koroške in Trsta. Med gosti pa so bili tudi člani sveta federacije Lidija Sentjarc, podpredsednik skupščine SRS dr. Jože Brilej, predsednik prosvetno-kulturnega zbora skupščine SRS Miloš Poljansek, član zveznega odbora ZZB NOV Marjan Vivoda in še mnogi drugi.

Ob četvrti dopoldne je bila na programu otvoritev muzeja slovenskih pregnancev v brestaniškem gradu. Gre za izpopolnjeno in zdaj že izredno bogato zbirko gradiva o slovenskih pregnancin. Z izredno skrbjo jo je uredil dr. Tone Ferenc, ki je danes tudi spregovoril o pomenu in smotnih težavah. Ko je predsednik občinske organizacije ZB Krško Karel Sterban zboru odprl, so si udeleženci zborovanja z velikim zanimanjem ogledali razstavljene eksponate, ki pričajo o nemških poskusih iztrobiljanja slovenskega življa in o trnovi poti pregnancev.

Potem se je ob enajstih, prav na kraju ob nekdanjih neviht, kjer je bilo zbirno taborišče pregnancev, začelo zborovanje. Predsednik občinske skupščine Krško Josko Račej je pozdravil vse udeležence in gostje na današnjem zborovanju in še posebej zbrane borce slovenskega bataljona I. krajske brigade ter jim čestital k prazniku borca 4. juliju, ki je sicer tudi občinski praznik občine Krško. Za njim je spregovoril predsednik republiškega odbora ZZB NOV Slovenije Janko Rudolf.

**Iz govora
Janka Rudolfa**

z množičnim preseljevanjem inteligence in drugih plasti našega ljudstva, zlasti pa kmečkega prebivalstva, ki je najbolj navezano na svojo zemljo in ga je bilo treba zato še toliko temeljiteje izkoreniniti.

Tako je prišlo do množičnih preseljevanj Slovencev, najprej v Srbijo ter kasneje na Hrvaško, v Bosno in drugam, nazačnje pa celo v globoko zaledje nemškega rajha.

Oboroženi upor je ustavil izseljevanje

Na dan je, kako klavarno in bedno je bilo politikantstvo nekdanjih vladajočih klik, ki so si svoje akcijske vloge razdelile tako, da so eni emigrirali na zahod, drugi pa so postali zvesti hlapiči okupatorja. Da bi preslepili svet in na nek način opravičili svoje sodelovanje z okupatorjem, so skonstruirali famozno parolo o tem, da je akcija komunistov tisto, kar je povzročilo maščevanje okupatorjev nad našim ljudstvom in nepotrebne žrtve. O zlaganosti te parole pa najbolj prepričljivo govori zgodovinsko dokazano dejstvo, da je okupator moral svoj uničevalni načrt spreminjati in ga tudi odložiti na kasnejši čas zaradi boja jugoslovanskih narodov in še posebej zaradi oborožene upora Slovencev. Dejstvo je, da so prav oborožene akcije slovenskih partizanov nekajkrat odložile in končno tudi preprečile poskuse množičnega preseljevanja, zlasti na Gorenjskem, pa tudi drugod. Res pa je tudi, da je vstaja proti okupatorju v drugih krajih Jugoslavije končno preprečila uresničitev tega strahotnega načrta, ker je okupator zaslutil, da predstavljajo množice preseljenih Slovencev v drugih krajih Jugoslavije nov vir za mobilizacijo v borbene vrste osvobodilne vojske.

Ne glede na to, da je bil slovenskega ljudstva predstavjal v jugoslovanskem osvobodilnem gibanju pomembno delež, pa je treba še posebej omeniti tudi prispe-

kontinuiteto revolucije, ki samo tako ne more zastati in ki lahko samo tako postaja last najširših množic, zlasti pa mlade generacije, ki mora z vsakim dnem bolj prevzemati odgovornost za razvoj v prihodnosti.

Nauk zgodovinskih izkušenj

Današnji položaj v svetu, ki je poln spopadov, odkrite in prikrita agresije, nam narekuje potrebo, da je treba stalno krepiti našo obrambno sposobnost in naše obrambne sile, ki s sedanjimi ustavnimi spremembami postajajo še bolj ljudska vojska. Prav tako pa je potrebno, da se krepijo tudi vse druge oblike splošnega ljudskega odpora, s katerimi zagotavljamo, da bo vsak bodoči agresor naletel na silovit odpor na vsakem koščku naše zemlje.

Zgodovinske izkušnje nas namreč uče, da je pripravljenost na obrambo glavno jamstvo za to, da ohranimo svojo svobodo in neodvisnost. In če je kdo v Jugoslaviji zainteresiran, da se z vso resnostjo loti teh priprav kot pomembne pravice in dolžnosti naše samoupravne socialistične družbe, potem smo to prav gotovo Slovenci, ki smo tako, kot drugi deli Jugoslavije, ki leže na izredno pomembnem območju Balkana, izpostavljeni najrazličnejšim pritiskom. In ker se zavedamo, da bi nam v bodoči vojni pretela takšna ali pa še hujša nevarnost, kot jo poznamo iz zgodovine, da morajo biti priprave resne in odločne.

V imenu nekdanjih pre-

gnancev je nato pozdravila današnje zborovanje dr. Eva Lovše-Petrovičeva iz Maribora, ki je v pretrpetljivih besedah obudila spomin na čase pregnanstva in pri tem poudarila še posebej vse implenije in junaško zadrževanje naših slovenskih mater in žena. V imenu koroških pregnancev z onstran meje je spregovoril predsednik tamkajšnje organizacije pregnancev Lovro Kramar, v imenu trških pregnancev in borcev slovenski poslanec v italijanskem parlamentu Albin Škrk ter v imenu nekdanjih pregnancev v Šlezijo član CK ZKS Franček Setina.

Na današnjem zborovanju so slovenski pregnanci sprejeli tudi listino, s katero so razglasili 7. junij, dan, ko so okupatorji izgnali prvo skupino Slovencev, za spominski dan slovenskih pregnancev. Listino je prebral in pojasnil inž. Pavle Zaucer, sprejeli pa so jo z navdušenim pliskanjem. Prav tako so z odobravanjem sprejeli tudi vsebino pisma, naslovljenih na veleposlanstvo ZR Nemčije v Beogradu in na zvezni sekretariat za zunanje zadeve, v katerih protestirajo, ker ZR Nemčija še vedno ni poravnala dolga do naših žrtev nacističnega nasilja. S posebnim veseljem pa so pozdravili vsebino pisma, ki so ga z današnjega zborovanja poslali predsedniku Titu in v katerem ga obveščajo, da so razglasili 7. junij za spominski dan slovenskih pregnancev.

Zborovanje je zaključil kratek in lep kulturni spored, ki so ga izvajali recitatorji, domači mladinci, ženski in moški zbor, Partizanski invalidski pevski zbor in združeni godbi na pihala krških papirničarjev in senjskih rudarjev.

VANDA SKODNIK

Spet v dom

Več tisoč rojakov na tradicionalnem izku v Škofji Loki — Spoštovanje do

Pričevanja izgnancev iz prvega transporta in nekateri dokumenti pa dokazujejo, da se je to dogodilo že 6. junija ob 3. uri popoldne leta 1941 in še istega dne je transport že bil v Zagrebu, kjer so nas pričakali predstavniki Rdečega križa.

Prof. Tone Ferenc žal ni zapisal, na katere dokumente se je opirala njegova ugotovitev o odhodu prvega transporta izseljencev iz Maribora preko Slovenske Bistrice do Zagreba in nazadnje do Arandjelovca v Srbiji.

To sobivanje izgnancev z drugimi žrtvami nasilja se je pod budnim očesom oblasti v naslednjih letih nadaljevalo in šele ob velikih spremembah, ki so jih prinesli dogodki ob naši osamosvojitvi, se je nadzor zelo razrahljal, tako da je bilo 9. junija 1991 na gradu v Brestanici lahko ustanovljeno samostojno vseslovensko »Društvo izgnancev Slovenije 1941–1945«.

Slovesnosti ob ustanovitvi na rajhenburškem gradu se je udeležilo okoli 8000 slovenskih izgnancev, prisilnih delavcev in beguncev, saj je bil Rajhenburg eno od največjih zbirnih taborišč med drugo svetovno vojno in od tod je šlo na trnovo pot izgnanstva okoli 45.000 Slovencev.

Vendar pa so tudi 50-letnico slovenskega izgnanstva in proslavo 7. junija, dneva slovenskih izgnancev, povezali s proslavo in s spominom na 50-letnico ustanovitve Osvobodilne fronte.

Na proslavi, ki je sledila ustanovni skupščini Društva izgnancev Slovenije, je bil slavnostni govornik predsednik Slovenije Milan Kučan, ki je izgnancem priznal prispevek v boju in sodelovanje na »drugi fronti odpora« (Slika 7). Novi pogledi na zgodovinsko vlogo izgnancev, internirancev in slovenskih beguncev pred nacističnim nasiljem in njihov vpliv na razmah narodnoosvobodilnega odpora so se slišali tudi v govoru enega od glavnih pobudnikov za ustanovitev društva Franca Šetinca, znanega slovenskega politika, ki je v govoru med drugim dejal: »V preteklosti je dolgo štela le partizanska puška, izgnanci pa smo bili zapostavljeni kot nekakšna tretja kategorija.« S to ugotovitvijo se je strinjal tudi Ivan Dolničar, takratni predsednik ZZB NOV Slovenije, ki je poudaril, da precej krivde za tak položaj izgnancev nosijo ravno borci, ki so se obnašali sektaško in so pozabili, koliko so pretrpeli izgnanci.¹⁵

Ob tej priložnosti je novo društvo imenovalo zgodovinarja Toneta Ferenca za prvega častnega člana. Z zborovanja so poslali tudi pismo kanclerju ZRN Helmutu Kohlu, v katerem so ga opozorili na svojo medvojno usodo, zaradi katere niso prejeli še nobene odškodnine.

¹⁵ Tako je opozoril Milan Kučan na zborovanju izgnancev in aktivistov OF v Brestanici. Ustanovili Društvo izgnancev Slovenije. Dolenjski list 24, 13. junij 1991: 1.

Še je čas, da se streznimo!

Tako je opozoril Milan Kučan na zborovanju izgnancev in aktivistov OF v Brestanici — Ustanovili Društvo izgnancev Slovenije — Pismo nemškemu kanclerju

BRESTANICA — Na nedeljski proslavi 50-letnice ustanovitve Osvobodilne fronte in 50-letnice slovenskega izgnanstva so slovesno počastili 7. junij, dan izgnancev, in hkrati tudi praznik krške občine. Ob tej priložnosti so ustanovili Društvo izgnancev Slovenije, ki bo povezovalo vse, ki so bili v času 2. svetovne vojne pregnani s svojih domov v Nemčijo, Srbijo, Bosno in na Hrvaško, pa tudi njihove svoje in potomce.

Do ustanovne skupščine so s pomočjo aktivistov iz vse Slovenije zbrali že

● Na proslavi, ki je sledila ustanovni skupščini Društva izgnancev Slovenije, je bil slavnostni govornik predsednik Slovenije Milan Kučan. Potem ko je orisal usodo izgnancev, ki v tujini niso pozabili, da so Slovenci, je poudaril, da je tudi zdaj nujno povezati ustvarjalne moči vsega slovenskega občestva. Ne smemo razlikovati po tem, kaj je kdo v preteklosti bil, temveč po tem, ali hoče prispevati k skupnemu dobru slovenskega naroda. Zgodovina nam namreč zamude zaradi lastnih razprtij ne bo odpustila, zato je lahko resno ogrožen tudi slovenski plebiscit. »Treba je povedati, da slovenska osamosvojitve ni Demosovo dejanje in projekt, da je to odločitev Slovencev in vseh drugih državljanov Slovenije in da ta odločitev ne more biti področje preizkušanja moči opozicije. Ni demokracija in ne zrelo politično dejanje, če se vse sile izčrpavajo v zavračanju ostankov ene ideologije,« je dejal Kučan in dodal, da zaupa v zrelost slovenske skupščine in v odgovornost političnih strank, ki imajo še čas, da se streznijo.

čez 800 pristopnih izjav. Iniciativni odbor je vodil Brežičan Vlado Deržič, medtem ko je bil med glavnimi pobud-

VEČ KAKOR LANI

TREBNJE — Čeprav trebanjski Rdeči križ še mima vseh podatkov o tem, kaj in koliko so mu prebivalci darovali v nedavni zbiralni akciji, ocenjuje, da je zbral več kot v podobni akciji

niki za ustanovitev društva Franc Šetinc, ki je v govoru ob ustanovitvi med drugim dejal: »V preteklosti je dolgo štela le partizanska puška, izgnanci pa smo bili zastopani kot nekakšna tretja kategorija.« S to ugotovitvijo se je strinjal tudi Ivan Dolničar, predsednik ZZB NOV Slovenije, ko je poudaril, da precej krivde za tak položaj izgnancev nosijo ravno borci, ki so se obnašali sektaško in so pozabili, koliko so pretrpeli

izgnanci. Društvo bo nadstrankarsko in bo povezovalo izgnance, raziskovalo zgodovino izgnanstva, zbiralo zgodovinsko gradivo idr.

Izgnanci, zbrani med zidovi brestaniškega gradu, od koder so jih med vojno poslali v izgnanstvo, so za častnega člana društva imenovali zgodovinarja Toneta Ferenca. Z zborovanja so poslali tudi pismo kanclerju ZRN Helmutu Kohlu, v katerem so ga opozorili na svojo medvojno usodo, zaradi katere niso prejeli še nobene odškodnine. Pozvali so ga, naj se osebno zavzame za odpravo krivice in naj v čim krajšem času sprejme njihovo delegacijo.

B. DUŠIČ-GORNIK

TU IN ZDAJ SE ODLOČA USODA — »Bili so boj za slovenstvo in demokracijo v tesnoba, ječ in v ponižanju taborišč,« je dejal o usodi izgnancev na njihovem zborovanju na gradu Brestanica slavnostni govornik Milan Kučan. Pri tem je opozoril, da Slovenci tudi danes, ko so si zadali težko nalogo, ne smejo razdružiti medsebojni spori in očitki. (Foto: B. D.-G.)

Slika 7: Dolenjski list, 13. 6. 1991: 1.

Gradivo z ustanovnega sestanka društva izgnancev Slovenije je bilo kasneje pripravljeno in tudi objavljeno v knjižni obliki pod naslovom *Izgnanci*¹⁶. Ta zbornik je javnosti predstavil urednik Franc Šetinc na srečanju v Dobovi julija 1993 (Slika 8), ko so se na drugi skupščini sestali delegati krajevnih odborov

¹⁶ Šetinc F. *Izgnanci*. Zbornik slovenskih izgnancev 1941–1945. Ljubljana 1993. Društvo izgnancev Slovenije: 1–382.

novega društva izseljencev, da ocenijo opravljeno delo. Zbornik je prvič celovito in zelo natančno obdelal slovensko izgnanstvo. V njem so bile nekatere zahteve po ureditvi statusa izgnancev in drugih civilnih žrtev okupacije ter vprašanja odškodnine za škodo in trpljenje med izgnanstvom, internacijo ali prisilnim vključevanjem slovenskih mož v nemško vojsko.

Izgnanci za spomin in v opomin

Več tisoč izgnancev na srečanju v Dobovi - Govoril predsednik Kučan - Državi naslovili sedem zahtev - Po vojni zapostavljeni, danes drugače?

DOBOVA - Preteklo nedeljo se je v Dobovi nekaj tisoč ljudi iz vse Slovenije zbralo na srečanju slovenskih izgnancev iz obdobja 1941-45. Zborovanje je pripravilo Društvo izgnancev Slovenije, ki je od leta 1991, ko se je organiziralo in na brestaniškem gradu pripravilo svojo prvo skupščino, preraslo v pravo gibanje. Po vsej Sloveniji zdaj deluje 77 krajevnih organizacij s skupaj 15.000 člani.

Udeleženci zborovanja so prisluhnili pestremu kulturnemu programu na temo izgnanstva. Na poskus raznarodovanja s pregonom v Nemčijo, Bosno, Srbijo in na Hrvaško je spomnil Franc Šetinc, tudi sam izganec. Ob tem je predstavil tudi ravno za to priložnost izdan zbornik, ki obširno in temeljito prikazuje slovensko izgnanstvo, dokumente in pričevanja o njem. Delo je dokaz za vse tiste, ki še dvomijo o nameri nacistov, da bi uničili slovenski narod. Tudi ta zbornik bo pripomogel k drugačnemu razmišljanju o izgnan-

stvu, kot je bilo v navadi po vojni.

Visoki funkcionarji, vodstvo parlamenta, predstavniki ministrstev, poslanci in drugi ugledni gosti so izgnance v Dobovi glasno podprli. Tudi slavnostni govornik predsednik Milan Kučan je boj izgnancev označil za drugo fronto slovenskega odpora. "Ne samo oborožen boj partizanov, ne samo široka mreža aktivistov in podpornikov, ampak tudi tisoči Slovencev v koncentracijskih taboriščih, v vojnem ujetništvu in izgnanstvu so del upora in boja slovenskega naroda," je dejal. V svojem govoru je za napačno označil zapostavljanje izgnancev po vojni in poudaril, da je država ostala dolžnik izgnancem, ukrađenim otrokom, prisilnim mobilizirancem in še marsikomu.

Že dopoldne so se v prostoru dobovskega kulturnega doma na svoji drugi skupščini sešli delegati krajevnih organizacij društva. Pregledali so delo v minulih dveh letih, izvolili nove organe upravljanja (predsednik upravnega odbora je Vlado Deržič s Čateža, podpredsednica pa prof. Maca Jogan iz Ljubljane), obsodili vojno

• Skupščina društva izgnancev je na slovensko javnost in državne organe naslovila tudi posebno spomenico. V njej so izgnanci opozorili, da so z osamosvojitvijo Slovenije in z združitvijo Nemčije dane možnosti za uspešno povrnitev materialne škode, tako kot so jo prejeli oškodovanci iz drugih evropskih držav in Izraela. V spomenici so pristojnim državnim organom postavili sedem zahtev. Izgnance naj bi priznali za žrtev vojne in jim zagotovili pravice, ki jim zaradi tega pripadajo po mednarodnem pravu; Nemčiji naj se čimprej predloži konkretna zahteva po denarnem izplačilu vojne škode in odškodnine izgnancem; za izvedbo naj se pripravi 33. člen zakona o lastninjenju za realizacijo vojne odškodnine, ki je bila že nakazana, a nacionalizirana; ob delitveni bilanci z bivšo Jugoslavijo naj se zahteva pripadajoči del iz naslova doslej prejete vojne škode; zakonsko naj se uredi in ponovno prouči izplačevanje vojne škode, tako da se izločijo vsi tisti, ki do nje niso upravičeni in končno, naj začne delovati posebni vladni organ za urejanje zadev izgnancev, taboriščnikov, ukrađenih otrok, internirancev in civilnih invalidov vojne.

v Bosni in predlagali vrsto usmeritev za bodoče delo društva.

B. DUŠIČ-GORNIK

rel v polno

replaval 60 km za čisto in a cilju tudi M. Kučan

reki Jangce. Njegov podvig na Kolpi je občudoval tudi Rogošič, ki mu je obljubil, da mu bo prihodnje leto pomagal, da bo postal svetovni prvak pri premagovanju 153 kilometrov

Slika 8: Dolenjski list, 15. 7. 1993: 1.

Po tridesetih letih delovanja na vodilnih mestih Rdečega križa Slovenije in po dveh letih delovanja kot predsednice Rdečega križa Jugoslavije se je prof. Ivica Žnidaršič že leta 1991 vključila v delovanje na novo ustanovljenega Društva izgnancev Slovenije in je v zborniku *Izgnanci* pripravila in za javnost obelodanila program zahtev po plačilu vojne škode, ki jo je dolžna poplačati nova združena Nemčija in popravo in ureditev vseh krivic. Zaradi aktivnega delovanja Društva izseljencev Slovenije so izseljenci, begunci in drugi upravičenci dobili leta 1995 status žrtve vojnega nasilja. Prof. Ivica Žnidaršič pa je bila leta

2001, tudi v dobro vseh članov, izvoljena za predsednico Društva izgnancev Slovenije 1941–1945.

Prof. Ivica Žnidaršič je s svojim poznavanjem problematike in zaradi prizadevnosti, strokovnosti in poslovnih domačih in mednarodnih povezav imela pomembno vlogo pri ugotavljanju pravic in popravljanju krivic slovenskih izgnancev in drugih žrtev vojnega nasilja ter ji gredo velike zasluge, da so žrtve vojnega nasilja v Sloveniji pridobile brezplačno zdravstveno zavarovanje, pravico do klimatskega zdravljenja, mesečno rento in odškodnino za prestando psihično in fizično trpljenje med vojno od leta 1941 do 1945¹⁷. Brez pomoči države je dosegla, da je na podlagi nemškega zakona o skladu »Spomin, odgovornost in prihodnost« več kot 10.000 Slovencev prejelo odškodnino za prisilno delo, podobno pa več kot 2000 odškodnino za prisilno delo po avstrijskem zakonu o spravi.¹⁸ Članstvo po krajevnih organizacijah društva pozna njene zasluge za uspešno delo pri odpravljanju krivic, poplačilu odškodnine in njenih zahtevah tudi po simboličnem poplačilu vojne škode, zato se med članstvom vse bolj zahteva, da se ji v zahvalo podeli naziv častne predsednice Društva izgnancev Slovenije 1941–1945.

S ponosom in občudovanjem se spominjamo odločnosti in poguma slovenskih zapornikov in vseh izseljencev, ki so se v tistih usodnih dnevih brez oklevanja opredelili za del slovenskega naroda. V okviru narodnoosvobodilnega gibanja slovenskega naroda so bili izseljenci prve žrtve nacistične okupacije in njihove zahteve po germanizaciji Maribora in Spodnje Štajerske. Prvi transport z izseljenci iz Maribora je odpeljal z dvorišča taborišča v Melju 6. junija 1941 ob 15. uri. Naš praznik »Dan izgnancev« pa bomo tudi v bodoče, kot do sedaj, praznovali 7. junija, čeprav je pravilni dan odhoda prvega transporta 6. junij 1941.

LITERATURA

Černič M. Doživljaji in doživetja. Knjiga spominov. Maribor: Obzorja; 1954: 151.

Ostrovška M.: V mariborski meljski vojašnici. V Kljub vsemu odpor I. Druga izpop. izd. 1981, Obzorja: 40–44.

Šetinc F. Izgnanci. Zbornik slovenskih izgnancev 1941–1945. Ljubljana: Društvo izgnancev Slovenije; 1993, 278–82.

Ferenc T. Izbrana dela. Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno. Raznarodovanje. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana 2010.

¹⁷ Žnidaršič I: Utemeljitev za podelitev častne občanke občine Škocjan. 2003.

¹⁸ Žnidaršič Ivica, prof.: <https://www.skledar.si> Društvo izgnancev.

France Borko (1904–1956). Ur. Stopar V. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba, 2024: ZBIRKA Osebnosti, zv. 8.

VIRI

Ferenc T. Množično izganjanje Slovencev med drugo svetovno vojno. V: Šetinc F. Izgnanci. Ljubljana. Društvo izgnancev Slovenije; 1993, 19 – založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana 2010.

Prijava. Državna komisija za ugotavljanje zločinov okupatorja in njihovih pomagačev. Anketna komisija za ugotavljanje zločinov nasilnega preseljevanja Slovencev. Zapuščina prof. Franceta Borka.

Prokuplje (Srbija) 17. marec 1945. Hrani UKM

Seznam izseljencev 1. transporta 6. junija 1941. Kopija dokumenta Muzeja ljudske revolucije Ljubljana. Danes: Muzej novejšje zgodovine.

Na svoji zemlji svoj gospod. Slovenski izseljenci, pregnanci in interniranci so proslavili svoj dan. Vestnik, 9. julij 1951: 2.

Dan izseljencev in internirancev v Mariboru. Slovenski poročevalec 150 10. julij 1951: 1.

Transporti Slovencev prihajajo v Srbijo. Ob tragični desetletnici. Tovariš. 19. 9. julij 1951: 297.

Kako so pripravljali ponemčevanje Spodnje Štajerske. Tovariš. 20. 19. julij 1951: 311.

Tudi Ptujčani smo se udeležili dneva pregnancev in internirancev Slovenije v Mariboru. Ptujski tednik 20. julij 1951: 2.

Osrednja slovenska prireditve ob dnevu borca je bila v Brestanici, kjer so se na gradu srečali nekdanji interniranci, politični zaporniki in pregnanci. Delo. 6. julij 1971: 1.

Tako je opozoril Milan Kučan na zborovanju izgnancev in aktivistov OF v Brestanici. Ustanovili Društvo izgnancev Slovenije. Dolenjski list 24. 13. junij 1991: 1.

PRISPEVEK K ZGODOVINI DNEVA IZGNANCEV – 6. JUNIJA 1941 JE IZ MARIBORA ODPELJAL PRVI TRANSPORT IZGNANCEV

Povzetek

Prvi transport s slovenskimi izgnanci je na vojaških tovornjakih zapustil zbirno taborišče v Melju že 6. junija 1941 popoldne ob tretji uri in jih prepeljal do Slovenske Bistrice, kjer so jih premestili na železniške tovarne vagona in jih odpeljali proti Zagrebu, kjer so izgnanci dobili skromno večerjo. O izgnancih, ki so bili prve žrtve nemškega raznarodovalnega načrta in nekaj kasneje o internirancih v nemških nacističnih taboriščih se je v povojnem času zelo malo poročalo, saj so bili za čas takratnega političnega sistema mnogo bolj v čislj partizanski borci. Tako je prvi sestanek izseljencev in internirancev v Mariboru leta 1951 ostal osamljeni dogodek in ga kasneje niso več omenjali. Ščasoma pa je tudi Zveza borcev spoznala, da so bili izseljenci druga fronta osvobodilnega boja in da so bili predolgo potisnjeni na obrobje pomembnosti v povojni družbi. Postopoma se je

njihova vloga v skupnem boju za obstoj slovenskega naroda povečala. Tako so leta 1971 na predlog slovenskega zgodovinarja dr. Toneta Ferenca določili 7. junij za spominski dan slovenskih izseljencev. Tudi Društvo izgnancev Slovenije 1941–1945, ki je bilo ustanovljeno šele leta 1991 v samostojni Sloveniji, je povzelo 7. junij kot dan izgnancev in začetek nasilnega izseljevanja zavednega slovenskega prebivalstva z ozemlja slovenske Štajerske in Gorenjske. Žrtve vojnega nasilja so šele v samostojni Sloveniji pridobile brezplačno zdravstveno zavarovanje, pravico do klimatskega zdravljenja, mesečno rento in odškodnino za prestando psihično in fizično trpljenje med vojno od leta 1941 do 1945. Prav tako je na podlagi nemškega zakona o skladu »Spomin, odgovornost in prihodnost« več kot 10.000 Slovencev prejelo odškodnino za prisilno delo in podobno več kot 2000 odškodnino za prisilno delo po avstrijskem zakonu o spravi.

CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF THE DAY OF EXILES – ON 6 JUNE 1941, THE FIRST TRANSPORT OF EXILES LEFT MARIBOR

Summary

The first transport of Slovenian exiles left the concentration camp in Melje on military trucks on 6 June 1941 at three o'clock in the afternoon and transported them to Slovenska Bistrica, where they were transferred to railway freight wagons and taken towards Zagreb, where the exiles were given a modest dinner. In the post-war period, very little was reported about the exiles, who were the first victims of the German denationalisation plan, and a little later about those interned in German Nazi camps, as partisan fighters were considered much more important for the political system of the time. Thus, the first meeting of exiles and internees in Maribor in 1951 remained an isolated event and was not mentioned again later. Eventually, however, the Association of Fighters also realised that exiles were the second front of the liberation struggle and that they had been pushed to the margins of importance in post-war society for too long. Gradually, their role in the shared struggle for the existence of the Slovenian nation increased. Thus, in 1971, at the suggestion of Slovenian historian Dr Tone Ferenc, 7 June was designated as the Memorial Day of Slovenian Emigrants. The Slovenian Exiles Society 1941–1945, which was founded as late as 1991 in the independent Slovenia, also took up June 7 as the Day of Exiles and the beginning of forced emigration of the conscious Slovenian population from the territory of Slovenian Styria and Upper Carniola. It was only in independent Slovenia that victims of wartime violence gained free health insurance, the right to climatic treatment, a monthly pension, and compensation for the psychological and physical suffering they endured during the war from 1941 to 1945. Furthermore, based on the German law on the Foundation Remembrance, Responsibility and Future, more than 10,000 Slovenians received compensation for forced labour, and similarly, more than 2,000 received compensation for forced labour under the Austrian Reconciliation Act.

BEITRAG ZUR GESCHICHTE DES TAGES DER VERBANNTEN – AM 6. JUNI 1941 VERLIESS DER ERSTE VERBANNTENTRANSPORT DIE STADT MARIBOR

Zusammenfassung

Der erste Transport slowenischer Verbannten verließ am 6. Juni 1941 um drei Uhr nachmittags auf Militärlastwagen das Konzentrationslager in Melj und brachte sie nach Slo-

venska Bistrica, wo sie in Eisenbahngüterwaggons umgeladen und in Richtung Zagreb gebracht wurden, wo den Verbannten dann ein bescheidenes Abendessen serviert wurde. Über die Verbannten, die als erste dem deutschen Entstaatlichungsplan zum Opfer fielen, und etwas später auch über die in den deutschen Nazi-Lagern Internierten, wurde in der Nachkriegszeit nur sehr wenig berichtet, da die Partisanenkämpfer im damaligen politischen System weitaus zahlreicher waren. So blieb das erste Treffen von Emigranten und Internierten 1951 in Maribor ein isoliertes Ereignis und wurde später nicht mehr erwähnt. Doch schließlich erkannte auch der Verband Zveza borcev, dass die Emigranten die zweite Front des Befreiungskampfes darstellten und in der Nachkriegsgesellschaft zu lange an den Rand gedrängt worden waren. Allmählich wuchs ihre Rolle im gemeinsamen Kampf um die Existenz der slowenischen Nation. So erklärten sie im Jahr 1971 auf Anregung des slowenischen Historikers Dr. Tone Ferenc den 7. Juni zum Gedenktag der slowenischen Emigranten. Auch die erst 1991 im unabhängigen Slowenien gegründete Gesellschaft slowenischer Emigranten 1941–1945 erklärte den 7. Juni als den Tag der Verbannten und des Beginns der erzwungenen Auswanderung der bewussten slowenischen Bevölkerung aus dem Gebiet der slowenischen Steiermark und Oberkrain. Erst im unabhängigen Slowenien erhielten die Opfer der Kriegsgewalt eine kostenlose Krankenversicherung, das Recht auf Klimabehandlung, eine monatliche Rente und eine Entschädigung für die seelischen und körperlichen Leiden, die sie während des Krieges von 1941 bis 1945 erlitten hatten. Außerdem erhielten auf Grundlage des deutschen Gesetzes über den Fonds »Erinnerung, Verantwortung und Zukunft« mehr als 10.000 Slowenen eine Entschädigung für Zwangsarbeit und auf ähnliche Weise mehr als 2000 eine Entschädigung für Zwangsarbeit laut des österreichischen Versöhnungsgesetzes.